

سند راهبردی کتابخانه‌های «با من بخوان»

تیر ۱۴۰۱

مؤسسه پژوهشی
تاریخ ادبیات کودکان

مقدمه

موسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودکان نهادی غیردولتی و ناسودبر است که در سال ۱۳۷۹ به شکل رسمی ثبت و راه‌اندازی شده است. این موسسه پس از سال‌ها پژوهش در حوزه‌ی تاریخ و فرهنگ کودکی و جایگاه کتاب کودک در جامعه، بر این باور است که ترویج ادبیات در میان کودکان و نوجوانان، به‌ویژه کتاب‌خوانی، می‌تواند استعدادها و توان‌مندی‌های ذهنی نسل‌های آینده را شکوفا و زندگی آن‌ها را دگرگون و بارور کند. از این رو برای تحقق این شعار که «همه‌ی کودکان حق دارند کتاب‌های باکیفیت بخوانند» از سال ۱۳۹۰ برنامه‌ی «با من بخوان» را اجرا می‌کند.

«با من بخوان» در این مدت توانسته است صدها کتابخانه‌ی کودک‌محور کلاسی، آموزشگاهی و محلی در شهرها و روستاهای گوناگون ایران، راه‌اندازی کند.

کتابخانه‌های «با من بخوان» فرصتی است برای کودکان تا مکانی کودک‌محور و سرشار از سواد را تجربه کنند. مکانی که همه‌ی اجزاء و برنامه‌های آن کودک را به خواندن، گفت‌وگو و انجام فعالیت‌های در پیوند با کتاب تشویق می‌کنند. کتابخانه‌ی «با من بخوان» مکانی است که کودکان در آن‌جا آرامش و شادی را احساس می‌کنند و می‌توانند خلاقیت و تخیل خویش را پرورش دهند. کتابخانه‌ی «با من بخوان» پایگاهی برای گسترش برنامه‌های کتابخوانی در آموزشگاه‌های پیرامون و مرکزی برای ترویج کتاب و کتاب‌خوانی در منطقه است.

کتابخانه‌ی «با من بخوان» با وجود داشتن استانداردهای یکسان، کتابخانه‌ای فعال و پویا است که با توجه به وضعیت و فرهنگ هر منطقه برنامه‌های ویژه‌ای را تدارک می‌بیند. در سند پیش رو شرح این استانداردها و ویژگی‌ها را خواهید خواند.

هدف این سند آگاهی‌رسانی درباره‌ی گستره و شیوه‌های ارائه‌ی خدمات کتابخانه‌ای هم‌سو با نیازها و حقوق کودکان در زمینه‌ی خواندن و سواد است. کتابداران، ترویج‌گران، مدیران مهدکودک‌ها و مدرسه‌ها، نهادهایی که قصد راه‌اندازی کتابخانه‌ی کودک و نوجوان دارند، دانشجویان کتابداری و هر فرد علاقه‌مند به ترویج‌خواندن و سوادآموزی کودکان مخاطب این سند خواهد بود.

اهداف کتابخانه

کتابخانه‌های «با من بخوان» هدف‌های زیر را دنبال می‌کنند:

۱. ترویج فرهنگ کتاب و کتاب‌خوانی
۲. رساندن کتاب‌های باکیفیت به همه‌ی کودکان به‌ویژه کودکان کم‌برخوردار
۳. شناساندن و به‌کارگیری بلندخوانی به‌عنوان یکی از مؤثرترین راه‌های ترویج خواندن
۴. تقویت مهارت‌های سواد شکوفایی و سواد پایه
۵. به‌کارگیری عملی استانداردهای تعریف‌شده در کتابخانه‌های «با من بخوان» و گسترش الگوهای «با من بخوان» در کتابخانه‌های کودک
۶. توانمندسازی کتابداران، مربیان، آموزگاران، ترویج‌گران و والدین در زمینه‌ی دانش پایه‌ی ادبیات کودک و بلندخوانی و فعالیت‌های در پیوند با کتاب
۷. بالا بردن سطح آگاهی خانواده‌ها درباره‌ی نقش کلیدی کتابخوانی در رشد همه‌جانبه‌ی کودک از دوره‌ی نوزادی
۸. ترویج مهارت‌ها و ارزش‌های زندگی و ارزش‌های زیست‌محیطی
۹. ایجاد یک پایگاه فرهنگی در منطقه که امکان شبکه‌سازی با نهادها و افراد مرتبط با کودک را داشته باشد
۱۰. آشنا کردن جامعه با مفاهیم و استانداردهای کتابخانه‌های «با من بخوان» با برگزاری کارگاه‌های آموزشی و تولید محتوای نوشتاری و دیداری در پیوند با موضوع

مخاطب کتابخانه‌های «با من بخوان»

در پیمان‌نامه‌ی حقوق کودک سازمان ملل، فردی که کمتر از ۱۸ سال داشته باشد، کودک شمرده می‌شود. کتابخانه‌های «با من بخوان» نیز به همه‌ی کودکان، از نوزاد و نوپا تا نوجوان، خدمت می‌رساند و منابع مناسب برای این گروه‌های سنی را تامین و برای اجرای فعالیت‌های گوناگون برنامه‌ریزی می‌کند. در این کتابخانه‌ها منابع مطالعاتی ویژه‌ی بزرگسالان با موضوع ادبیات کودک و آموزش و رشد کودک نیز وجود دارند.

ویژگی‌های کتابخانه‌ی «با من بخوان»

- همه‌ی کتابخانه‌های «با من بخوان» از استانداردها و الگوی کلی برنامه پیروی می‌کنند. با این حال هر کتابخانه با توجه به وضعیت، امکانات، شرایط و نیاز مخاطب در سطح خرد نیز سیاست‌گذاری منحصر به خود را دارد.
- ویژگی‌های کلی کتابخانه‌های «با من بخوان» عبارت‌اند از:
- کتابخانه‌ی «با من بخوان» فقط مکانی برای نگهداری و امانت کتاب به کودکان و نوجوانان نیست. کتابخانه مکانی شاد و پویا و امن است که فعالیت‌های گوناگونی در پیوند با کتاب و کتاب‌خوانی در آن انجام می‌شود.
 - کتابدار کتابخانه‌ی «با من بخوان» تنها یک کتابدار نیست. او یک ترویج‌گر کتاب، مدیر و برنامه‌ریز نشست‌های کتابخوانی است.
 - همه‌ی کتاب‌های کتابخانه باکیفیت هستند.
 - فضای کتابخانه کودک‌محور و سرشار از سواد است.

- خدمات فنی کتابخانه با رعایت اصول شناخته‌شده‌ی کتابداری، متناسب با شرایط کتابخانه و ویژگی‌های کودکان و کتابداران اجرا می‌شود.
- به گروه سنی نوزاد و نوپا توجه ویژه‌ای می‌شود.
- در کتابخانه برنامه‌هایی در راستای معرفی کتاب‌ها و نویسندگان و برنامه‌هایی با توجه به رخدادهای فرهنگی تقویم برگزار می‌شود.
- در کتابخانه‌ی «با من بخوان» در طول سال، هر روز نشست‌های کتابخوانی و فعالیت‌های هنری و نمایشی در پیوند با کتاب اجرا می‌شود.
- در کتابخانه‌ی «با من بخوان» کودکان و نوجوانان همیار کتابدار در امور کتابخانه دستیار کتابداران هستند مانند کتابخوانی برای کودکان کم‌سن‌تر، امور فنی کتابخانه، مرتب کردن و نظافت کتابخانه و ترویج کتابخوانی و ...
- کتابخانه‌ی «با من بخوان» با مشارکت مردم و کودکان و نوجوانان شکل می‌گیرد و به کار خود ادامه می‌دهد.
- کودکان و نوجوانان و پدران و مادران در همه‌ی امور کتابخانه مشارکت داده می‌شوند.
- مربیان، آموزگاران و مدیران مراکز آموزشی با عضویت در کتابخانه‌ی «با من بخوان» نوآموزان و دانش‌آموزان را نیز زیر پوشش کتابخانه قرار می‌دهند.
- در کتابخانه نشست‌هایی برای خانواده‌ها تشکیل و درباره‌ی اهمیت کتاب و کتابخوانی و شیوه‌های خواندن کتاب با فرزندان با پدران و مادران گفت‌وگو می‌شود.

فضاسازی

فضای کتابخانه‌های «با من بخوان» کودک‌محور و سرشار از سواد است. یک فضای کودک‌محور سه ویژگی دارد:

✓ هم‌تراز رغبت کودکان است،

✓ پاسخ‌گوی نیازهای کودکان است،

✓ حقوق کودک را رعایت می‌کند و به آن‌ها احترام می‌گذارد.

در فضای سرشار از سواد عناصر تصویری و متنی برای پشتیبانی از مهارت‌های پایه‌ی سواد وجود دارد.

در طراحی فضاسازی و تهیه‌ی تجهیزات کتابخانه‌های کودک‌محور ویژگی‌های جسمی کودکان و نوجوانان در نظر گرفته می‌شود و به گزینه‌های آن‌ها احترام گذاشته می‌شود. کتاب‌ها در دسترس و در دیدرس کودکان جای می‌گیرند تا کودکان به برداشتن کتاب و کندوکاو در صفحه‌های کتاب ترغیب و تشویق شوند. نوشت‌افزار و وسایل انجام فعالیت‌ها نیز همیشه در دسترس کودکان هستند.

در کتابخانه‌های «با من بخوان» به استانداردهای نور و رنگ برای داشتن فضایی راحت و مناسب برای مطالعه و فعالیت‌های دیگر کودکان توجه می‌شود.

کتابخانه‌های «با من بخوان» روزانه میزبان کودکان در گروه‌های سنی مختلف‌اند. از این‌رو به ایمنی فضای کتابخانه و سلامت مخاطبان توجه ویژه‌ای می‌شود. گروه راه‌اندازی کتابخانه‌ها از آغاز راه‌اندازی کتابخانه‌ها، ایمنی ساختمان و تجهیزات به‌کاررفته را همواره در نظر داشته است. همچنین دست‌نامه‌ای با عنوان «ایمنی، امنیت و سلامت» در کتابخانه‌های «با من بخوان» در دسترس دست‌اندرکاران و کتابداران قرار می‌گیرد.

نیروی انسانی

راه‌اندازی یک کتابخانه‌ی استاندارد و پویا دارای یک فرایند اجرایی است: طراحی و اجرای فضاسازی، تهیه‌ی فهرست کتاب، خدمات فنی کتابخانه‌ای، بلندخوانی و فعالیت‌های در پیوند با آن و
ضروری است در هر مرحله از راه‌اندازی و فعالیت کتابخانه از افراد آگاه و آموزش‌دیده، باانگیزه و علاقه‌مند کمک گرفته شود.

گروه راه‌اندازی کتابخانه

گروه راه‌اندازی کتابخانه‌ی «با من بخوان» درخواست راه‌اندازی کتابخانه‌ها را بررسی و در صورت پذیرش مراحل زیر را طی می‌کند:

- گردآوری داده‌های مورد نیاز درباره‌ی: ویژگی‌های منطقه، ابعاد اتاق یا سالن، رزومه‌ی کتابدار (کتابداران) آماده به کار و ترویج‌گران داوطلب
- شناسایی و برآورد نیازهای کتابخانه
- نگارش طرح پیشنهادی راه‌اندازی کتابخانه و پیش‌بینی اقدامات و هزینه‌های لازم
- پیدا کردن پشتیبان مالی و امضای قرارداد با فرد یا نهاد درخواست‌کننده
- مشاوره و طراحی چیدمان و فضاسازی کتابخانه به افراد درخواست‌کننده
- ارتباط با فرد یا نهاد درخواست‌کننده برای اجرای دقیق فضاسازی
- گزینش، تهیه و ارسال منابع کتابخانه‌ای (کتاب، نشریه، بسته‌های کتاب ویژه‌ی مدرسه‌ها و ...)

گروه پی‌گیری کتابخانه‌های «با من بخوان»

پس از راه‌اندازی کتابخانه، گروه پی‌گیری در ارتباط مستمر با کتابداران بومی قرار می‌گیرند و وظیفه‌ی نظارت بر اجرای درست برنامه‌ها و رفع مشکلات احتمالی آن‌ها را به‌عهده دارند. کارشناسان گروه پی‌گیری با دریافت مستمر گزارش فعالیت کتابخانه‌ها و بازدیدهای انجام‌شده نیازهای کتابخانه‌ها را شناسایی و در راستای رفع آن‌ها تلاش می‌کنند تا کتابخانه‌ها بتوانند کارایی و کارکرد مورد نظر را حفظ کنند.

شرح وظایف گروه پی‌گیری به شرح زیر است:

- آموزش: کتابدار یا کتابدارانی که به خانواده‌ی «با من بخوان» می‌پیوندند بر اساس برنامه‌ای تنظیم‌شده از سوی گروه آموزش کتابخانه‌ها در دوره‌های آموزش کتابداری کودک، ادبیات کودکان و بلندخوانی و نمایش در پیوند با بلندخوانی شرکت می‌کنند.
- پی‌گیری چگونگی اجرای خدمات فنی در کتابخانه
- بررسی گزارش‌های بلندخوانی و فعالیت‌های در پیوند با آن و راهنمایی کتابدار برای بهبود و ارتقای مهارت بلندخوانی
- مدیریت و برنامه‌ریزی نشست‌های ماهانه ویژه‌ی کتابداران
- مدیریت و برنامه‌ریزی کلوب کتاب ویژه‌ی کتابداران و ترویج‌گران فعال
- بازدید از محل کتابخانه
- نگارش گزارش‌های دوره‌ای برای مستند کردن فعالیت‌های کتابخانه‌ها
- ارائه‌ی گزارش‌های پیشرفت و سالانه به پشتیبان‌ها

مدیریت کتابخانه و کتابدار

کتابدار و مسئولین کتابخانه‌ی «با من بخوان» باید با اصول این برنامه آشنایی کامل داشته باشند و از اهمیت فعالیت‌های اجتماعی و ترویج خواندن، به‌ویژه در مناطق کم‌برخوردار، آگاه باشند. همه‌ی افراد درگیر در اداره‌ی کتابخانه، اعم از مسئول کتابخانه و کتابدار و همیاران کتابداران، باید دوره‌های آموزشی پیش‌بینی‌شده در چارچوب برنامه‌ی «با من بخوان» را بگذرانند. کتابدار کتابخانه‌ی «با من بخوان»:

- در کارگاه‌های آموزشی که هم‌زمان با راه‌اندازی کتابخانه برگزار می‌شود شرکت می‌کند و موظف می‌شود مربیان و آموزگاران علاقمند را با این برنامه آشنا کند.
- خدمات فنی کتابخانه و امانت‌دهی را با دقت و نظم انجام می‌دهد.
- بر اساس نیازهای کودکان و شرایط منطقه برنامه‌ریزی می‌کند.
- مطابق با برنامه‌ای منظم نشست‌های کتابخوانی را برگزار می‌کند.
- از نشست‌ها گزارشی مستند آماده و نسخه‌ای از آن را برای کارشناسان «با من بخوان» ارسال می‌کند.
- به کارشناس «با من بخوان» مسئول کتابخانه‌ی خود پاسخ‌گو است.
- هم‌زمان با ترویج برنامه‌ی «با من بخوان» در آموزشگاه‌ها و مراکز آموزشی پیرامون، آموزگاران، مربیان و کتابداران را به عضویت در کتابخانه‌ی «با من بخوان» تشویق می‌کند.

ترویج‌گران داوطلب

هر فرد علاقه‌مند به کتاب و ترویج کتابخوانی می‌تواند با کتابخانه‌های «با من بخوان» همکاری کند و پس از گذراندن دوره‌ی ادبیات کودکان و بلندخوانی در محیط کتابخانه و یا بیرون از آن (در مدرسه‌ها، مهدکودک‌ها، فرهنگسراها، پارک‌ها و ...) برای کودکان بلندخوانی کند یا فعالیت‌های در پیوند با بلندخوانی انجام دهد. کتابخانه‌های «با من بخوان» پایگاهی برای تامین کتاب و پشتیبانی از این ترویج‌گران هستند.

ارزش‌های اخلاقی

در کتابخانه‌های «با من بخوان» اصول و باورهای اخلاقی زیر حاکم است:

- استفاده از خدمات کتابخانه‌های «با من بخوان» برای همه‌ی کودکان و خانواده‌هایشان رایگان است.
- در کتابخانه تنها از کتاب‌های باکیفیت و کارشناسی‌شده استفاده می‌شود و کودکان می‌توانند به همه‌ی کتاب‌ها و منابع موجود در کتابخانه دسترسی داشته باشند.
- به تفاوت‌ها احترام گذاشته می‌شود. همه‌ی کودکان بدون در نظر گرفتن جنسیت، ملیت، قومیت، زبان، مذهب، توانایی‌ها و پیشینه‌شان حق دارند از خدمات کتابخانه استفاده کنند.
- کتابدار و ترویج‌گر در برابر مخاطبان‌اش مسئول و به جامعه‌ی پیرامون‌اش پاسخ‌گو است. کودکان و بزرگسالان حق دارند با حفظ احترام در فضای کتابخانه آزادانه نظر بدهند و گفت‌وگو کنند.
- در کتابخانه‌های «با من بخوان» به حریم خصوصی کودکان احترام گذاشته می‌شود و کتابداران موظف به رازداری هستند.

- کتابخانه‌ی «با من بخوان» همچون خانه‌ای امن و پرامید برای کودکان است تا کودکان در هر شرایط سختی که قرار دارند، جایی را داشته باشند که پناه آنان باشد.
- همه‌ی اعضای کتابخانه و کتابداران در برابر کتاب‌های کتابخانه و تجهیزات آن مسئول هستند و در نگهداری و حفظ آن مشارکت می‌کنند.
- کتابداران و ترویج‌گران کتابخانه‌ی «با من بخوان» پیوسته در پی آموختن و افزایش دانش و مهارت‌های خویش هستند.
- مدیریت و اداره‌ی کتابخانه‌ی «با من بخوان» یک کار گروهی است و از مشارکت اعضا و افراد علاقه‌مند در امور کتابخانه استقبال می‌شود.

مدیریت و توسعه

منابع مالی

تامین منابع مالی برای راه‌اندازی و پایداری یک کتابخانه امری ضروری است. با توجه به این‌که عضویت در کتابخانه‌های «با من بخوان» رایگان است و از سوی هیچ نهاد دولتی پشتیبانی نمی‌شود، حیات کتابخانه به پشتیبانان مالی و همچنین مشارکت و مدیریت محلی وابسته است.

روشن بودن منابع مالی امکان برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری دقیق درباره‌ی گستره‌ی فعالیت‌های کتابخانه را فراهم می‌آورد. از این رو در گام نخست راه‌اندازی یک کتابخانه طرحی پیشنهادی از سوی گروه کتابخانه‌های «با من بخوان» تهیه و به پشتیبانان ارائه می‌شود. پشتیبانان مالی با توجه به بودجه و علاقه‌ی خود درباره‌ی پشتیبانی از یک کتابخانه تصمیم می‌گیرند. همچنین در تفاهم‌نامه‌ای میزان مشارکت مالی «با من بخوان» و درخواست‌کننده‌ی محلی در فرایند راه‌اندازی و فعالیت کتابخانه مشخص می‌شود.

گروه کتابخانه‌های «با من بخوان» موظف است با ارائه‌ی گزارش‌های سالانه پشتیبان مالی را از راه‌اندازی و همچنین فعالیت کتابخانه آگاه کند.

شبکه‌سازی

کتابخانه‌های «با من بخوان» پایگاهی برای ترویج کتابخوانی هستند و فعالیت آن‌ها به درون ساختمان کتابخانه محدود نیست. کتابدار و مسئول کتابخانه موظفاند با افراد و نهادهای علاقه‌مند به ترویج کتاب ارتباط بگیرند و بکوشند کودکان بیش‌تری را زیر پوشش قرار دهند.

مدارس، مهدکودک‌ها، مراکز آموزشی و فرهنگی و... می‌توانند با کتابخانه‌ی «با من بخوان» در ارتباط باشند و به گسترش خواندن و سواد در منطقه کمک کنند. آموزشگاه‌های پیرامون و آموزشگاه‌هایی در مکان‌هایی دوردست‌تر که به کتاب دسترسی ندارند، می‌توانند عضو کتابخانه شوند و با بردن بسته‌های کتاب که ویژه‌ی این کار در نظر گرفته شده‌اند، نشست‌های بلندخوانی را در کلاس‌های‌شان برگزار کنند. همچنین بسته‌های کتاب از کتابخانه به مدرسه‌های عضو کتابخانه فرستاده می‌شوند و کتاب‌ها در کلاس‌ها بلندخوانی می‌شوند و دانش‌آموزان نیز این کتاب‌ها را به امانت می‌برند تا کتاب‌ها در خانواده‌ها نیز خوانده شوند.

جذب مخاطب و توسعه‌ی کتابخانه‌ها

توسعه و گسترش فعالیت‌های کتابخانه در دو سطح کمی و کیفی از اهمیت زیادی برخوردار است. نقش کتابداران کتابخانه‌های «با من بخوان» در تقویت و توسعه‌ی کتابخانه اساسی و انکارناپذیر است. پیش‌بینی و پاسخ‌گویی به نیازهای مخاطبان و همچنین برقراری ارتباط با آن‌ها و جذب مخاطب جدید از اهداف ترویجی کتابخانه‌ها هستند. کتابداران باید بکوشند از راه‌های گوناگون کتابخانه را به مردم و مدیران محلی (دهیاری‌ها، شهرداری‌ها و ...) معرفی کنند و اهمیت حضور کودکان و خانواده‌های‌شان در کتابخانه را یادآور شوند و با تلاش و خلاقیت خود راهی برای جذب افرادی که عادت به کتابخوانی ندارند بیابند. راه‌کارهای زیر نمونه‌هایی برای رسیدن به این هدف هستند:

- برقراری ارتباط صمیمی و دوستانه با مردم محلی و سازمان‌های همکار در کار با کودک
- استفاده از رسانه‌های گوناگون برای معرفی کتابخانه (از نصب آگهی تا استفاده از ظرفیت‌های فضای مجازی)
- برگزاری نمایشگاه‌های کتاب
- برگزاری نشست‌هایی با حضور نویسندگان، مترجم‌ها و تصویرگران
- برگزاری جشن‌هایی در مناسبت‌های مرتبط با کودکان

ارزیابی کتابخانه

ارزیابی مستمر عملکرد کتابخانه نقشی تعیین‌کننده در تداوم فعالیت‌ها و برنامه‌ریزی برای آینده دارد. برای ارزیابی درست و واقع‌بینانه نیاز است گروه نظارت و پیگیری کتابخانه‌های «با من بخوان» پیوسته با کتابداران کتابخانه در ارتباط باشند. کتابداران گزارش‌ها و اطلاعات دقیق و نیازها و چالش‌ها را در دسترس گروه برنامه‌ریزی و پیگیری کتابخانه‌ها قرار می‌دهند تا با کمک خود آن‌ها داده‌ها بررسی و تحلیل شده و متناسب با وضعیت و شرایط هر کتابخانه، برنامه‌ریزی‌های نوتری انجام شود.